

УДК 811.112.5/161.2'362

ББК 81-3(4Нід-4Укр)

СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ ЯК TERTIUM COMPARATIONIS ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ТИПОЛОГІЇ СТРУКТУР КАУЗАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ (на матеріалі нідерландської та української мов)

ЛЕМІШ Н. Є.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто структуру каузального комплексу в нідерландській та українській мовах. Визначено універсальний каузальний синтаксичний концепт і виокремлено його вертеральні типи в обох досліджуваних мовах. У межах кожного вертерального типу представлено їх структурні схеми. Зіставлення каузального комплексу в нідерландській та українській мовах здійснюється за вертеральними синтаксичними концептами як tertium comparationis, що дає змогу детермінувати спільне й відмінне в глибинній семантиці каузальності обох мов на когнітивному рівні, а також – у структурних схемах, які слугують підставою для розрізнення когнітивних механізмів мислення різних етносів.

Ключові слова: каузальний комплекс, вертеральні типи, синтаксичний концепт, структурна схема, tertium comparationis.

The article deals with the structure and semantics of the causal complex in Dutch and Ukrainian languages. The paper describes the universal causal syntactic concept and its verteral types in both languages under studying. It also determines the structural schemes and gives the analysis of them in each verteral type. The comparison of the causal complex in Dutch and Ukrainian is realized with the help of those verteral syntactic concepts as tertium comparationis that makes it possible to define common and specific features of the deep semantics of causality in both languages on the cognitive level. It also affords to make the comparative analysis of structural schemes to differentiate the cognitive mechanisms of different peoples' thinking.

Key words: Causal Complex, verteral types, Syntactic Concept, Structural Scheme, Tertium Comparationis.

У зіставному мовознавстві актуальним залишається питання виокремлення третього члена зіставлення – tertium comparationis (М. П. Кочерган [4], U. Connor [13], R. J. Di Pietro [15], К. М. Jaszczolt [16], А. Moreno [13] та ін.). Якщо для фонетики, як правило, за еталон обирають фонему, для лексики – сему, то для синтаксичних структур – це зробити складніше, оскільки у текстах наявні поверхневі структури, порівняння яких не дає системних результатів через їх широку варіативність. Оскільки кожна поверхнева структура може базуватися на одній чи кількох глибинних, то “стає все більш очевидним, що необхідно виявити глибинні структури, які складають синтаксичну систему кожної мови окремо, а потім вже зіставляти системи в цілому або їх окремі потрібні для якихось цілей фрагменти” [7, с. 27].

При вивченні каузального комплексу (ментально-логічного конструкту), який є одночасно і результатом, і механізмом категоризації дійсності людиною, необхідним є виявлення в різноструктурних мовах типів синтаксичних структур, за допомогою яких він (каузальний комплекс) реалізується. Це дозволить виокремити спільне та відмінне у глибинній семантиці каузальності різноструктурних мов на когнітивному рівні, а також – у структурних схемах, які є підставою для розрізнення когнітивних механізмів мислення різних етносів. Дослідження об'єктів когнітивного синтаксису, до яких належить каузальний комплекс, є актуальним відповідно до завдань сучасної антропоцентричної лінгвістики, що розглядає людину як “мірило всіх речей” (О. С. Кубрякова [5], З. Д. Попова [8], М. J. Cuenca [14], G. Lakoff [17], R. W. Langacker

[18], Т. Sanders [19] інші), насамперед “для розкриття внутрішньої єдності та структурованості значних ділянок лексико-фразеологічної та синтаксичної систем мови, об’єднаних репрезентацією одного концепту в різних його іпостасях” [8, с. 27–28].

Займаючи проміжне положення між суто мисленнєвим та лінгвальним рівнями, синтаксичні концепти безпосередньо виходять на когнітивні механізми концептуалізації та категоризації, тому за еталон зіставлення для виявлення типології структур каузального комплексу обрано саме синтаксичний концепт – поняття когнітивного синтаксису, яке у науковий обіг було введено наприкінці ХХ ст. представниками Воронежської теоретико-лінгвістичної наукової школи З. Д. Попової. Здійснення зіставного аналізу на базі синтаксичних концептів видається більш правомірним у зв’язку з тим, що, на відміну від фреймів / слотів, які репрезентують поверхневу структуру висловлень і потребують простого заповнення пустот, синтаксичним концептам притаманна глибинна структура. Такий підхід корелює з висловленням М. М. Булиніної [1, с. 68], згідно з яким синтаксичний концепт є планом змісту структури як синтаксичного знака, що виражається послідовністю словоформ, тобто має як план змісту, так і план вираження.

Визначення синтаксичного концепту тісно пов’язане з терміном “пропозиція” (мисленнєва картина ситуації, що описується у висловленні). У кожній мові можна встановити типові пропозиції, які будуть мати свої стійкі репродуктивні структурні схеми простих речень [2; 3; 10; 11], як-от: *кто / что находится где, кто есть какой, кто / что перемещается куда, кто делает что*, тощо. Синтаксичний концепт і є типовою пропозицією, що закріпилася у стійкій структурній схемі [6, с. 88; 7, с. 27; 9, с. 34; 12, с. 179].

Структурні схеми простого речення як позначення синтаксичних концептів, за З. Д. Поповою, формують синтаксичну систему кожної мови. Особливо варті, на нашу думку, зауваження дослідниці про: 1) напрацювання мовцями кожної певної мови конкретних структурних схем простих речень на позначення синтаксичних концептів і 2) організацію синтаксичних систем окремих мов відношеннями між синтаксичними концептами [7, с. 27]. Наведені положення є підставою для виокремлення синтаксичних концептів каузальності в мовах цього дослідження, для визначення структурних схем, в яких вони реалізуються, та укладання типів останніх.

Метою статті є встановлення типології структур каузального комплексу в нідерландській та українській мовах.

Завдання статті:

– виокремити типи синтаксичних концептів каузальності (СКК) в нідерландській та українській мовах;

– виділити структурні / позиційні схеми для кожного типу СКК в обох мовах;

– зіставити якісно-кількісний склад типів СКК.

Загальний СКК [ХТОСЬ / ЩОСЬ ПОРОДЖУВАТИ КОГОСЬ / ЩОСЬ] витлумачуємо як універсальний, оскільки він наявний в усіх досліджуваних мовах. Застосування інтегрованого концептуального та контекстуального аналізу дозволило нам виокремити 11 *вертеральних* (назву обрано за аналогією з терміном *універсальний* (від лат. *universalis* “загальний, всезагальний” < *universus* “увесь, цілий” < *unus* “один” + *versus* “повернутий” < *vertere* “повертати”, тобто *вертеральний* є репрезентантом певного типу – наче відображає погляд на явище / подію / ситуацію під якимось кутом) типів СКК в нідерландській мові та 7 – в українській. Класифікація, запропонована в цій статті, розроблена на матеріалі автономного уривку технічної інструкції *Сапон*, еквівалентного за змістом й обсягом в обох аналізованих мовах [20, р. 74–77 (нід.); р. 80–83 (укр.)].

Для полегшення сприйняття матеріалу пропонуємо ознайомитися з прийнятими у статті умовними позначеннями: [...] – роз’яснення змісту СК; {...} – представлення структурної схеми, якою може реалізовуватися СК; <...> – уведення імплікованих компонентів; (1) – кількість ілюстрацій; I, II, III, ... – десигнація вертеральних типів СКК; 1, 2, 3, ... – позначення підтипів вертеральних типів (ВТ); a, b, c, ... – посилання на варіанти підтипів ВТ; Pron pers –

особовий займенник; Pron dem – вказівний заменник; Pron rel – відносний займенник; N inan – іменник на позначення неістот; N 1-6 – іменник в одному з конкретних відмінків; N 2... – іменник у формі одного з непрямих відмінків; Inf – дієслово в інфінітивній формі; V mod – модальне дієслово; V f3s – фінітне дієслово у формі 3 особи однини; cop – дієслово-зв'язка; V aux – допоміжне дієслово; Adj – прикметник; AdvPh idiom – усталена адвербіальна фраза; Part pass – пасивний дієприкметник (позначення усіх компонентів структурної схеми запозичено з латини).

Спроможність універсального СКК реалізовуватись у різних типах речень зумовила необхідність виокремлення в його структурі різних вертеральних типів (ВТ). Для простого речення або частини складнопідрядного речення нам вдалось виділити 11 вертеральних типів СКК у нідерландській мові для загальної кількості ілюстрацій (70) одиниць. Це: I – результування [IETS EEN RESULTAAT IN IETS ANDERS NEBBEN] (ЩОСЬ МАТИ РЕЗУЛЬТАТОМ ЩОСЬ ІНШЕ); II – слідування [IETS NEBBEN IETS ANDERS TOT GEVOLG] (ЩОСЬ МАТИ НАСЛІДКОМ ЩОСЬ ІНШЕ); III – приведення [IETS LEIDEN TOT IETS ANDERS] (ЩОСЬ ПРИЗВОДИТИ ДО ЧОГОСЬ ІНШОГО); IV – виникнення [IETS GEBEUREN / ONTSTAAN] (ЩОСЬ ВІДБУВАТИСЯ); V – існування кінцевого результату [IETS ALS GEVOLG (VAN IETS ANDERS)] (ЩОСЬ БУТИ НАСЛІДКОМ (З ЧОГОСЬ ІНШОГО)); VI – спричинювання [IETS VEROORZAKEN / INDUCEREN IETS ANDERS] (ЩОСЬ СПРИЧИНЮВАТИ ЩОСЬ ІНШЕ); VII – змінювання [IETS GEMAAKT RAKEN] (ЩОСЬ БУТИ ЗМІНЕНИМ); VIII – спалахування [IETS ONTBRANDEN] (ЩОСЬ ЗАЙМАТИСЯ); IX – отримання [IEMAND OPLOPEN IETS ANDERS] (ХТОСЬ ОТРИМУВАТИ ЩОСЬ ІНШЕ); X – існування загрози [BESTAAN DE KANS OP IETS] (ІСНУВАТИ МОЖЛИВОСТІ ЧОГОСЬ); XI – існування небезпеки [IETS ZIJN GEVAARLIJK VOOR IETS / IEMAND] (ЩОСЬ БУТИ НЕБЕЗПЕЧНИМ ДЛЯ ЧОГОСЬ / КОГОСЬ). Кожний ВТ, у свою чергу, може бути репрезентований структурними схемами, закріпленими в мові / мовленні носіїв (див. табл. 1).

Таблиця 1

Структурні схеми репрезентації СКК у нідерландській мові

<p>I – результування (1): {Pron dem + V mod + Inf + N inan4};</p> <p>II – слідування (25): 1a(16): {V mod + Pron dem + N inan4 + AdvPh idiom + Inf}; 1b(1): {Pron dem + N inan4 + AdvPh idiom + V mod + Inf}; 1c(1): {V mod + N inan1 + AdvPh idiom + Inf}; 1d(1): {N inan1 + V mod + N inan4 + AdvPh idiom + Inf}; 2a(1): {Pron dem + V mod + N inan4 + AdvPh idiom + Inf}; 2b(2): {Pron dem + V mod + AdvPh idiom + Inf}; 3a(1): {Pron rel + N inan4 + AdvPh idiom + V mod + Inf}; 3b(1): {Pron rel + N inan4 + AdvPh idiom + Inf + V mod + Inf}; 4(1): {V mod + Pron dem + N inan4 + Inf + AdvPh idiom};</p> <p>III – приведення (3): 1a(1) {Pron rel + N inan3 + V f3s}; 1b(1) {Pron rel + V mod + Inf + N inan/acc}; 1c(1) {Pron dem + V mod + Adv + Inf};</p> <p>IV – виникнення (5): 1a(1) {N inan1 + V mod + Inf}; 1b(4) {V mod + N inan1 + Inf};</p>	<p>V – існування кінцевого результату (11): 1a(10) {N inan6 + AdvPh idiom}; 1b(1) {AdvPh idiom + N inan6};</p> <p>VI – спричинювання (10): 1a(1) {N inan1 + V f3s + N inan4}; 1b(1) {N inan1 + V mod + N inan4 + Inf}; 2a(1) {Pron dem + N inan4 + V mod + Inf}; 2b(3) {Pron dem + V mod + N inan4 + Inf}; 2c(1) {N inan1 + V mod + Inf}; 2d(1) {Pron rel + N inan4 + V mod + Inf}; 3(2) {Pron rel + V aux + N inan4 + V mod + Inf};</p> <p>VII – змінювання (8): 1a(1) {N inan1 + P pass + cop}; 1b(1) {N inan1 + V mod + P pass + cop}; 2a(4) {V mod + N inan1 + P pass + Inf}; 2b(1) {V mod + N inan1 + P pass + Inf}; 2c(1) {V mod + N inan1 + P pass + Inf};</p> <p>VIII – спалахування (2): {V mod + N inan1 + Inf};</p> <p>IX – отримання (2): 1a(1) {V f2s + Pron pers + N inan3 + N inan2}; 1b(1) {V mod + Pron pers + N inan4 + Inf};</p> <p>X – існування загрози (2): {Inf + N inan1 + N inan2};</p> <p>XI – існування небезпеки (1): {N inan1 + V mod + Adj + cop + N inan2}.</p>
---	---

Таким чином, в універсальному СКК у нідерландській мові виокремлено 11 вертеральних типів: I – результування (1), II – слідування (25), III – приведення (3), IV – виникнення (5), V – існування кінцевого результату (11), VI – спричинювання (10), VII – змінювання (8), VIII – спалахування (2), IX – отримання (2), X – існування загрози (2), XI – існування небезпеки (1). Розподіл на підтипи та варіанти структурних схем здійснювався залежно від семантичного наповнення основних актантних компонентів N і V, від реалізації ВТ у простих реченнях або в одній з частин складнопідрядного речення, від репрезентованої кількості компонентів, а також порядку їх розташування. Таким чином, I – результування, VIII – спалахування, X – існування загрози та XI – існування небезпеки – мають лише по одному підтипу; II – слідування – має 4 підтипи, 1-3 з яких представлено 8 варіантами, 4 підтип – без варіантів; III – приведення – 1 підтип і 3 варіанти; IV – виникнення, V – існування кінцевого результату та IX – отримання – мають по 1 підтипу та по 2 варіанти; VI – спричинювання – 3 підтипи, з яких 1 і 2 репрезентовано 6 варіантами, 3 – без варіантів; VII – змінювання – 2 підтипи і 5 варіантів.

Проілюструємо найчисленніший ВТ СКК, тобто II – слідування (25). На нашу думку, найбільша кількість ілюстрацій цього типу акцентує важливість наслідку для нідерландців, тобто те фактичне, що може статися і мати серйозні наслідки. Цей тип СКК реалізується в мові чотирма підтипами, кожний з яких може бути представлений відмінними варіантами структурних схем: 1 – чотирма (a, b, c, d), 2 – двома (a, b), 3 – теж двома (a, b), 4 – без варіантів. Детально зупинимося на 1 підтипі (у схемах, поданих нижче, уточнено деяку інформацію щодо складових, а саме: у V mod / kunnen додано модальне дієслово kunnen = *могти* і конкретизовано Inf, тобто замінено на V inf / hebben):

1a(16) {V mod / kunnen + Pron dem + N inan4 + AdvPh idiom + V inf / hebben} (де AdvPh idiom = Prep tot + N gevolg на позначення “tot gevolg”): *Als de laserstraal onverhoopt toch vrijkomt en u in de straal kijkt, [kan dit oogbeschadiging tot gevolg hebben].*

1b(1) {Pron dem + N inan4 + AdvPh idiom + V mod / kunnen + V inf / hebben}: *Als u een USB-kabel aansluit of loskoppelt terwijl de stekker van het apparaat in een stopcontact zit, mag u het metalen deel van de USB-poort niet aanraken, aangezien [dit een elektrische schok tot gevolg kan hebben].* Змінився порядок слів в аналізованій підрядній частині порівняно з 1a (власне позиція V mod / kunnen), що детермінується її приєднанням до головної за допомогою підрядного каузального сполучника aangezien.

1c(1) {V mod / kunnen + N inan1 + AdvPh idiom + inf / V hebben}: *Zelfs als het apparaat niet aan het afdrukken is, [kan een plotselinge beweging van de rol tot gevolg hebben] dat uw handen of kleding verstrikt raken, wat weer lichamelijk letsel kan veroorzaken.*

1d(1) {N inan1 + V mod / kunnen + N inan4 + AdvPh idiom + V inf / hebben}: *Haal bij onweer de stekker uit het stopcontact en gebruik het apparaat niet. [Bliksem kan brand, een elektrische schok of een storing tot gevolg hebben].*

2a(1) {Pron dem + V mod / kunnen + N inan4 + AdvPh idiom + V inf / hebben}: *Als u het apparaat gaat neerzetten, laat het apparaat dan voorzichtig zakken zodat <uw handen niet bekneld raken tussen het apparaat en de vloer of tussen het apparaat en andere apparatuur>. [Dit kan namelijk lichamelijk letsel tot gevolg hebben].* Значення Dit / Dat розкривається у попередньому контексті <...>.

2b(2) {Pron dem + V mod / kunnen + AdvPh idiom + V inf / hebben}: *Plaats het apparaat niet op wankel oppervlakken, zoals op een tafeltje of hellende vloeren, en evenmin op plekken die onderhevig zijn aan uitzonderlijke trillingen. [Dit kan namelijk tot gevolg hebben] <dat het apparaat valt of kantelt>, waardoor [lichamelijk letsel kan ontstaan].* Значення Dit / Dat розкривається у подальшому контексті <...>.

3a(1) {Pron rel + N inan4 + AdvPh idiom + V mod / kunnen + V inf / hebben}: *Het binnenwerk van het apparaat bevat onderdelen die zeer warm zijn of onder hoge spanning staan, [wat brand of een elektrische schok tot gevolg kan hebben].*

3b(1) {Pron rel + N inan4 + AdvPh idiom + V zullen + V mod / kunnen + V inf / hebben}: *Het netsnoer mag niet te strak gespannen zijn, omdat hierdoor de aansluiting los kan raken en oververhitting kan veroorzaken, [wat een brand tot gevolg zou kunnen hebben]*. У наведеній схемі уточнено cop = V zullen.

4(1) {V mod / kunnen + Pron dem + N inan4 + V inf / hebben + AdvPh idiom} (AdvPh idiom – усталена адвербіальна фраза “in het geval”): *Als u eerst de ruimte rond de stekker vrij moet maken, [kan dit ernstige gevolgen hebben in het geval van een noodsituatie]*.

Найбільшу розгалуженість структурних схем цього підтипу можна обґрунтувати спроможністю ВТ СКК реалізовуватись не лише у простому реченні, а й у різних типах частин складнопідрядного речення, що зумовлює зміну порядку компонентів у схемі та можливість займати позицію субстантиву як вказівним / відносним займенником, так і власне іменником. Отже, у нідерландській мові виділено 11 вертеральних типів синтаксичного концепту каузальності, які можуть репрезентуватись 17 підтипами та 25 варіантами структурних схем.

В українській мові для простого речення або частини складнопідрядного речення нами виділено 7 вертеральних типів СКК для загальної кількості ілюстрацій (75) одиниць. Це: I – приведення [ЩОСЬ ПРИЗВОДИТИ ДО ЧОГОСЬ]; II – виникнення [ЩОСЬ СТАТИСЯ]; III – спричинення [ЩОСЬ СПРИЧИНИТИ ЩОСЬ]; IV – зумовлення [ЩОСЬ ЗУМОВЛЮВАТИ ЩОСЬ]; V – існування ризику [ЩОСЬ СТАНОВИТИ РИЗИК ЧОГОСЬ]; VI – змінювання [ЩОСЬ ЗМІНИТИСЯ В РЕЗУЛЬТАТІ ЧОГОСЬ]; VII – існування небезпеки [ЩОСЬ РЕПРЕЗЕНТУВАТИ (ПОТЕНЦІЙНУ) НЕБЕЗПЕКУ]. Залежно від структурної реалізації виокремлених ВТ СКК пропонуємо їх подальший розподіл на підтипи та варіанти (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структурні схеми репрезентації СКК в українській мові

I – приведення (44): 1a(16) {Pron dem + V mod + Inf + N inan2}; 1b(6) {Pron dem + V mod + Inf + N inan2}; 2(6) {Pron rel + V f3s + N inan2}; 3(1) {Pron rel + V mod + Inf + N inan2}; 4(9) {N inan / nom + V mod + Inf + N inan2}; 5a(2) {<Pron dem> + AdvPhr idiom + <V f3s> + N inan2}; 5b(4) {<Pron dem> + <AdvPhr idiom> + <V mod> + Inf + N inan2};	2b(1) {<Pron dem> + <V mod> + Inf + N inan4}; 3a(1) {Pron rel + V mod + Inf + N inan4}; 3b(1) {Pron rel + V f3s + N inan4}; 4(4) {N inan / nom + V mod + Inf + N inan4};
II – виникнення (10): {V mod + V inf / refl + N inan1};	IV – зумовлення (1): {Pron dem + V mod + Inf + N inan4};
III – спричинення (12): 1(3) {Pron dem + V mod + Inf + N inan4}; 2a(1) {Pron dem + V mod + Inf + N inan4};	V – існування ризику (1): {Pron rel + Inf + N inan4 + N inan2};
	VI – змінювання (1): {N inan1 + V mod + V inf / refl};
	VII – існування небезпеки (6): 1(2) {N inan1 + V mod + Inf + N inan4}; 2(1) {N inan1 + V mod + cop + Adj}; 3a(1) {Pron dem + V mod + Inf + N inan4}; 3b(2) {N inan1 + V f3s + N inan4}.

Таким чином, в універсальному СКК в українській мові виокремлено 7 вертеральних типів: I – приведення (44), II – виникнення (10), III – спричинення (12), IV – зумовлення (1), V – існування ризику (1), VI – змінювання (1), VII – існування небезпеки (6). Розподіл на підтипи та варіанти структурних схем в українській мові, як і в нідерландській, здійснювався залежно від семантичного наповнення основних актантних компонентів N і V, від реалізації ВТ у простих реченнях або в одній з частин складнопідрядного речення, від репрезентованої кількості компонентів, а також порядку їх розташування. I – приведення – має 5 підтипів, 1 і 5 з яких представлено 4 варіантами, 2,3 і 4 – без варіантів; II – виникнення, IV – зумовлення, V – існування

ризик та VI – змінювання – мають по 1 підтипу; III – спричинення – реалізується в 4 підтипах, де 1, 4 – без варіантів, 2, 3 – 4 варіанти; VII – існування небезпеки – має 3 підтипи, з яких 1 і 2 – без варіантів, 3 – 2 варіанти.

Проілюструємо найчисленніший VT СКК, тобто I – приведення (44). На нашу думку, найбільша кількість ілюстрацій цього типу в українській мові акцентує не стільки важливість для українців фактичного наслідку (так, наслідок може бути серйозним, але тут вже нічого не виправиш), але й підкреслює саму вірогідність дії / процесу породження чогось, м'яко кажучи, несприятливого. Цей тип СКК реалізується в українській мові п'ятьма підтипами, 2 з яких (1 і 5) представлені відмінними варіантами структурних схем. Детально зупинимося на 1 підтипі (у схемах, поданих нижче, уточнено деяку інформацію щодо складових, а саме: у V mod / *могти* додано модальне дієслово *могти* і конкретизовано Inf, тобто замінено на V inf / *призводити*):

Отже, для I – приведення (44) характерні п'ять підтипів. У першому виділяємо два варіанти:

1a(16) СКК реалізується у підрядній частині складнопідрядного речення, яка приєднується за допомогою підрядного сполучника *оскільки*. Структурна схема, яка лежить в основі цього концепту, може бути записана таким ланцюжком: {Pron dem + V mod/могти + V inf / *призводити* + N inan2}: *Не слід витягати захисну стрічку із зусиллям або витягати її не до кінця, **оскільки [це може призвести до розбризкування тонера]***. (У схемах, поданих до ілюстрацій 1 підтипу, уточнено деяку інформацію щодо складових, а саме: у V mod / *могти* додано модальне дієслово *могти* і конкретизовано Inf, наприклад, V inf / *призводити*):

1b(6) СКК цього варіанта на відміну від першого реалізується у простому неускладненому реченні, основою якого виступає схема, тотожна попередній: {Pron dem + V mod / *могти* + V inf / *призводити* + N inan2}: – *Пристрій подавання та кришку скляного столу слід закривати обережно, щоб не притиснути руки **[Це може призвести до травми]***.

2(6) У другому підтипі СКК реалізується у підрядній частині складнопідрядного речення, яка приєднується до головної за допомогою підрядного сполучного слова *що*, який на відміну від *оскільки* не тільки виконує функцію приєднання, а й виступає підметом підрядної частини. Схема, яка лежить в основі цього концепту, може бути записана таким ланцюжком: {Pron rel + V f3sf + N inan2}: *Не ставте на апарат важкі предмети. Такі предмети або апарат можуть впасти, **[що призведе до травми]***. (V f3sf має додатковий елемент *f* на позначення майбутнього часу).

3(1) Для третього підтипу характерна реалізація у підрядній частині складнопідрядного речення, що приєднується до головної за допомогою підрядного сполучного слова *яке*, виконуючи функцію приєднання та виступаючи підметом підрядної частини, ще й вказує на розчленованість попередньої частини. Схема, яка лежить в основі цього концепту, може бути записана таким ланцюжком: {Pron rel + V mod / *могти* + V inf / *призводити* + N inan2}: *У вологих, запилених або задимлених місцях, навколо штепселя шнура живлення може зібратися бруд, який з часом стане вологим, що може спричинити коротке замикання, **[яке може призвести до виникнення пожежі]***.

4(9) Четвертий підтип першого VT СКК реалізується такою схемою: {N inan1 + V mod / *могти* + V inf / *призводити* + N inan2}: ***[Використання пошкодженого шнура живлення може призвести до нещасного випадку]**, такого як пожежа або ураження електричним струмом*.

5 П'ятий підтип аналізованого СКК репрезентовано двома варіантами зі згорнутими структурними схемами, що пояснюється каскадною залежністю кількох причин / результатів, які входять до одного складного речення / висловлення (П > P/П > P/П > P, де 'П' – причина, знак '>' – породжує, 'P' – результат, т.п.):

5a(2) {<Pron dem> + (AdvPhr idiom) + < V f3s>+ N inan2}, де структурні компоненти в <...> імпліковані, проте безперечно репрезентовані у структурі свідомості адресанта / адресата, а складова (AdvPh idiom) – усталена адвербіальна фраза “як наслідок”, може

імплікуватися, тому подається у круглих дужках: *Не витягуйте штепсель за шнур живлення, оскільки це може спричинити оголення внутрішнього дроту або пошкодження ізоляції дроту, що призведе до короткого замикання і, [як наслідок, до пожежі чи ураження електричним струмом].*

5b(4) {<Pron dem> + <AdvPhr idiom> + <V mod / могли> + V inf / призводити + N inan2} – структурна схема, аналогічна попередній, проте з різною розстановкою імплікованих елементів: *У разі копіювання товстої книги за допомогою скла експонування не натискайте на пристрій подавання або кришку скляного столу надто сильно. Це може пошкодити скло експонування та [призвести до травми].*

Найбільшу розгалуженість структурних схем цього підтипу можна обґрунтувати спроможністю ВТ СКК реалізовуватись не лише у простому реченні, а й у різних типах частин складнопідрядного речення, що зумовлює можливість займати позицію субстантиву як вказівним / відносним займенником, так і власне іменником. В українській мові нами виділено: 7 вертеральних типів синтаксичного концепту каузальності, які репрезентовано 14 підтипами та 10 варіантами структурних схем.

Здійснивши зіставний аналіз результатів, отриманих на матеріалі нідерландської та української мов, ми здобули такі дані: кількість вертеральних типів СКК – 11 (нід.) / 7 (укр.), кількість підтипів – 17 (нід.) / 14 (укр.), кількість варіантів – 25 (нід.) / 10 (укр.). Таку кількісну розбіжність пояснюємо, передовсім, специфічністю порядку слів у реченнях / висловленнях нідерландської мови, зокрема позицією предикативу (дієслова), яка залежить не лише від типу речення, в якому він уживається, але й типу, а інколи й конкретністю (*als / aangezien / omdat* etc.), підрядного сполучника. Більше розмаїття вертеральних типів у нідерландській мові пояснюється менталітетом нідерландців – їх схильності до великої кількості деталей і довгострокового планування (*langetermijnplanning*). Найбільшу чисельність П ВТ – слідування (25) у нідерландській мові детермінуємо акцентуванням важливості наслідку для нідерландців, тобто того фактичного, що може статися і мати серйозні наслідки. Щодо найчисельнішого вертерального типу КК в українській мові, то це – І – приведення (44), де сконцентровано увагу українців не стільки на фактичному наслідкові (так, наслідок може бути серйозним, але тут вже нічого не виправиш), скільки на підкресленні самої вірогідності дії / процесу породження чогось несприятливого.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у виокремленні вертеральних типів синтаксичного концепту каузальності в англійській, іспанській та російській мовах з метою виявлення спільного та відмінного у глибинній семантиці каузальності цих мов на когнітивному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бульнина М. М. Проблема синтаксического концепта / М. М. Бульнина // Вестник Московского государственного гуманитарного университета имени М. А. Шолохова. Серия Филологические науки. – М., 2012. – № 4. – С. 67–73.
2. Ильичева Е. Г. Особенности конструирования гипотаксисных отношений (на материале английского языка) / Е. Г. Ильичева // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия Языкознание – Волгоград, 2010. – № 1 (11). – С. 124–128.
3. Казарина В. И. Субстантивные структурные схемы состояния в современном русском языке / В. И. Казарина // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – М., 2003. – № 5. – Т. 3. – С. 86–94.
4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підруч. [для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 424 с. – (Серія “Альма-матер”).
5. Кубрякова Е. С. О когнитивной лингвистике и семантике термина “когнитивный” / Е. С. Кубрякова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж, 2001. – Вып. 1. – С. 4–10.

6. Кузьмина С. Е. Понятие “синтаксический концепт” в лингвистических исследованиях / С. Е. Кузьмина // Вестник Челябинского государственного университета. Серия Филология. Искусствоведение. – Челябинск, 2012. – Вып. 66. – № 17 (271) – С. 87–90.
7. Попова З. Д. Синтаксический концепт и межкультурная коммуникация / З. Д. Попова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж, 2004. – № 2. – С. 27–31.
8. Попова З. Д. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 1999. – 30 с.
9. Селеменова О. А. Синтаксический концепт “состояние природы” в языковой картине мира И. А. Бунина / О. А. Селеменова // Вестник Московского государственного открытого университета. Серия Русская филология. – М., 2010. – № 3. – С. 34–37.
10. Селеменова О. А. Структурная схема простого предложения как элемент синтаксической подсистемы языка / О. А. Селеменова // Вестник Московского государственного открытого университета. Серия Лингвистика. – М., 2010. – № 3. – С. 45–48.
11. Селеменова О. А. Формирование неспециализированных структурных схем простых предложений как репрезентантов концепта “состояние природы” в русском языке / О. А. Селеменова // Вестник Московского государственного открытого университета. Серия Русская филология. – М., 2010. – № 3. – С. 34–37.
12. Федоров В. А. Национальная специфика синтаксических концептов: на материале французских оборотов с *Il* в переводах с русского языка / В. А. Федоров // Вестник Воронежского государственного университета. Серия Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж, 2011. – № 1. – С. 179–183.
13. Connor U. *Tertium Comparationis* : A vital component in contrastive research methodology / U. Connor, A. Moreno // *Directions in Applied Linguistics : Essays in Honor of Robert B. Kaplan* / [eds P. Bruthiaux, D. Atkinson, W. G. Eggington, W. Grabe, V. Ramanathan]. – Clevedon, 2005. – P. 153–164. – (England : Multilingual Matters).
14. Cuenca M. J. Cognition, pragmatics and grammar / M. J. Cuenca // *Noves SL. : Revista de Sociolingüística*. – Hivern, 2003. – P. 1–7.
15. Di Pietro R. J. *Language structures in contrast* / R. J. Di Pietro. – Rouley (Mass.) : Newbury House Publishers, 1978. – P. 15–51.
16. Jaszczolt K. M. On Translating “What Is Said” : *Tertium Comparationis* in Contrastive Semantics and Pragmatics / K. M. Jaszczolt // *Meaning Through Language Contrast* / [eds K. M. Jaszczolt, K. Turner]. – Amsterdam : J. Benjamins, 2003. – Vol. 2. – P. 441–462.
17. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things : What Categories Reveal about the Mind* / George Lakoff. – Chicago and London : The University of Chicago Press, 1990. – 614 p.
18. Langacker R. W. *Cognitive Grammar : Introduction to Concept, Image, and Symbol* / Ronald W. Langacker // *Cognitive Linguistics : Basic Readings* / [ed. D. Geeraerts]. – Berlin; New York : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 29–67.
19. Sanders T. Causality, cognition and communication : A mental space analysis of subjectivity in causal connectives / T. Sanders, J. Sanders, E. Sweetser // *Causal Categories in Discourse and Cognition* / [eds T. Sanders, E. Sweetser]. – The Hague : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 19–59.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. Canon MF 3010 Manual. – Korea : Canon Inc., 2012. – P. 74–77 (нід.); P. 80–83 (укр.).

Дата надходження до редакції 15.05.2014